

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗИНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра соціології управління та соціальної роботи

Пояснювальна записка

до бакалаврської роботи
на тему:

**«СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ
В УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи СР-45
першого (бакалаврського) рівня освіти
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Федорено Ю.О.

Керівник: Сичова Вікторія Вікторівна
доктор наук з державного управління,
професор, професор закладу вищої
освіти кафедри соціології управління та
соціальної роботи

Рецензент: Тетяна Миколаївна Печура,
в.о. начальника Управління у справах
ветеранів Харківської обласної
державної (військової) адміністрації

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	7
1.1. Теоретичні підходи до визначення поняття «соціальний захист»	7
1.2. Підходи до визначення складових соціального захисту та категорій учасників бойових дій	12
1.3. Соціальна робота як складова соціального захисту учасників бойових дій.....	16
1.4. Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	24
2.1. Правові основи соціального захисту учасників бойових дій	24
2.2. Сучасний стан забезпечення соціального захисту учасників бойових дій	28
2.3. Основні проблеми забезпечення соціального захисту учасників бойових дій в Україні.....	33
2.4 Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	40
3.1. Міжнародний досвід соціального захисту учасників бойових дій.....	40
3.2. Недержавні організації як суб'єкти соціального захисту учасників бойових дій	44
3.3. Пропозиції для удосконалення соціального захисту учасників бойових дій.....	47
3.4. Висновки до розділу 3.....	50
Висновки	51
Список використаних джерел	54

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальний захист є надзвичайно важливим елементом стабільності та справедливості в будь-якій державі, а для України – особливо в умовах війни. Особливо важливий соціальний захист учасників бойових дій, які захищали та захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, беручи участь у повномасштабній війні Росії проти України. Однією з функцій держави є гарантування учасникам бойових дій (УБД) соціального захисту, що реалізується шляхом надання їм низки соціальних послуг, соціальної допомоги, пільг та соціальної підтримки.

Сучасна Україна переживає один із найскладніших періодів у своїй історії, пов'язаний з військовою агресією Російської Федерації. Із 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, значно зросла кількість громадян, які мають статус учасника бойових дій. Станом на 21.06.2024 року в Україні нараховується щонайменше 1,2 млн ветеранів та близько 3,5 млн членів їхніх родин [55]. Вони потребують всебічного соціального захисту, який має бути не лише формальним, а дієвим, адресним і сталим. На тлі цих подій соціальний захист набуває ключового значення, адже він покликаний забезпечити гарантії ветеранам війни на соціальну та професійну адаптацію, працевлаштування, соціальну допомогу учасників бойових дій та членів їхніх родин, пільги, правовий захист, реабілітацію та інтеграцію в громади. Захист прав і соціальна підтримка учасників бойових дій є надзвичайно важливими в умовах сучасних збройних конфліктів. Учасники бойових дій часто стикаються з психологічними, соціальними та економічними труднощами, що вимагає розробки ефективних методів соціальної роботи для їхньої реабілітації та адаптації в суспільстві.

У сучасному суспільстві як ніколи актуальна тема повернення учасників бойових дій до життя після виконання службових обов'язків шляхом реінтеграції. Повертаючись до мирного життя, вони часто переживають

психологічні та соціальні труднощі, пов'язані з адаптацією, травмами, фінансовою нестабільністю та інтеграцією в суспільство. Проте вітчизняна система соціального захисту учасників бойових дій має чимало прогалин: бюрократичні проблеми із засвідченням статусу УБД, статусу ветерана війни з інвалідністю, несвоєчасна виплата соціальної допомоги, брак міжвідомчої взаємодії, недосконала координація між державними та громадськими структурами тощо.

Роль соціального захисту полягає у створенні ефективних механізмів допомоги, що сприятиме поліпшенню якості життя ветеранів і забезпеченню їхнього належного місця в суспільстві, що актуалізує тему кваліфікаційної роботи.

Питання соціального захисту учасників бойових дій були предметом дослідження українських науковців. Так, В. Сичова, С. Вакуленко систематизували концептуальні підходи до реінтеграції ветеранів російсько-української війни та їхніх сімей [49]. Практики й науковці І. Назаренко, В.Якимець, В. Печиборщ, Г. Слабкий, В. Іванов, А. Поліщук висвітлили проблеми в існуючій системі медико-психологічної реабілітації військовослужбовців [30]. Т. Семигіна, А. Качмарук, О. Карагодіна досліджували проблеми в наданні якісних соціальних послуг для ветеранів і їхніх сімей [46]. Ю.Бриндіков присвятив дослідження реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб [5]. О. Харченко, О. Мраморнова висвітлювали проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України [52]; Л. Берездецька – досвід демобілізованих учасників бойових дій в частині користування державними програмами, пільгами [3]; Н. Дідик – ступінь (не)задоволеності соціально-психологічними послугами членів родин військовослужбовців [11].

Також варто відзначити аналітичні звіти міжнародних організацій, зокрема ООН, IREX, USAID, які аналізують результативність української політики соціального захисту ветеранів. Попри значну кількість публікацій, відчувається брак системних досліджень щодо проблем соціального захисту

учасників бойових дій в умовах повномасштабної російсько-української війни, що обумовлює наукову актуальність теми бакалаврської роботи.

Об'єктом дослідження є система соціального захисту населення в Україні

Предметом дослідження є соціальний захист учасників бойових дій в Україні.

Мета: з'ясувати сучасний стан та проблеми соціального захисту учасників бойових дій в Україні, щоб розробити пропозиції для його вдосконалення.

Для реалізації мети необхідно виконати наступні завдання:

- проаналізувати теоретичні підходи до визначення поняття «соціальний захист»;
- систематизувати підходи до визначення, категорій, складових соціального захисту учасників бойових дій в Україні;
- охарактеризувати соціальну роботу як складову соціального захисту учасників бойових дій;
- проаналізувати правові основи соціального захисту учасників бойових дій;
- з'ясувати сучасний стан і виявити основні проблеми забезпечення соціального захисту учасників бойових дій в Україні;
- проаналізувати міжнародний досвід соціального захисту учасників бойових дій;
- розробити пропозиції для удосконалення соціального захисту учасників бойових дій в Україні.

Методологія дослідження: у кваліфікаційній роботі використано міждисциплінарний підхід, що поєднує знання соціології, психології, права та соціальної роботи. Основними методами стали: аналіз і синтез теоретичних джерел; аналіз документів для з'ясування нормативно-правового забезпечення соціального захисту учасників бойових дій; метод інтерв'ю та аналіз інтерв'ю УБД для виявлення основних проблем у забезпеченні соціального захисту

УБД в Україні; системний і структурно-функціональний підходи дозволили охарактеризувати складові соціального захисту, та виявити особливості соціального захисту учасників бойових дій.

До джерельної бази дослідження увійшли: нормативно-правові акти України (Закони України «Про статус ветеранів війни», «Про соціальні послуги», Постанови КМУ); офіційні документи Міністерства у справах ветеранів, Міністерства соціальної політики України; статистичні звіти Держстату та соціологічні дослідження; дані з практичної діяльності громадських організацій, таких як «Побратими», «Центр зайнятості вільних людей», «Юридична сотня»; публікації українських ЗМІ та тематичні інтерв'ю з ветеранами та учасниками бойових дій. Ці джерела дозволяють простежити, як на практиці реалізується соціальний захист учасників бойових дій, та виявити проблемні зони.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків, містить 60 стор.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

1.1 Теоретичні підходи до визначення поняття «соціальний захист»

Поняття соціального захисту населення є досить широким і охоплює всі верстви суспільства тією чи іншою мірою. Як свідчить аналіз змісту праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених дослідженню теоретико-методологічних аспектів соціального захисту населення, існує значне розмаїття підходів, узагальнень, висновків і оцінок, щодо визначення поняття «соціального захисту».

Загальновизнаним є те, що поширення терміна «соціальний захист» пов'язане з ухваленням у 1935 році в США Закону про соціальний захист («Social Security Act»). У буквальному перекладі англійське слово «security» має кілька значень, серед основних – безпека, охорона, захист, забезпечення, гарантія. Слово «social» перекладається як «суспільний» або «соціальний». Таким чином, термін «social security» охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення добробуту громадян і гарантування їх соціальних прав.

Так, за визначенням Міжнародної організації праці (далі – МОП), соціальний захист розглядається як базова система соціальної підтримки, що гарантується всім громадянам незалежно від їхніх внесків чи тривалості трудового стажу. Це визначення підкреслює універсальний характер соціального захисту та його спрямованість на забезпечення мінімального рівня добробуту для кожного члена суспільства. Конвенція МОП №102 від 1952 року, а також подальші міжнародні трудові стандарти визначають дев'ять основних компонентів системи соціального захисту: медична допомога, допомога у разі хвороби, допомога по безробіттю, у зв'язку з вагітністю та

пологами, допомога сім'ям із дітьми, допомога у випадку виробничого травматизму або професійного захворювання, пенсійне забезпечення у разі інвалідності, пенсійне забезпечення за віком, допомога у разі втрати годувальника. Отже, соціальний захист трактується широко – як система соціальної підтримки, що надається всьому населенню з метою забезпечення соціальної безпеки.

Цікавим є визначення соціального захисту, подане в «The Encyclopedia Americana»: «Соціальний захист, у загальному розумінні цього поняття, означає безпеку та свободу від страху і спрямовується до суспільства як до групи взаємопов'язаних осіб, що залежать одна від одної». У цьому контексті соціальний захист розглядається як результат спільних зусиль усього населення, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена спільноти.

Загалом, виділяють два основні підходи до поняття «соціальний захист». Згідно з першим підходом, соціальний захист трактується як широке поняття і стосується усієї соціальної сфери у державі. У широкому розумінні соціальний захист охоплює соціальну допомогу, соціальні гарантії, соціальне страхування, а також активні заходи, зокрема політику зайнятості та боротьбу з безробіттям. Інакше кажучи, соціальний захист – це цілеспрямована діяльність держави, що має на меті забезпечення умов для формування та розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних чинників, які впливають на неї, а також створення передумов для самовизначення та реалізації людини в суспільстві.

У вузькому розумінні соціальний захист розглядається як обмежена сукупність заходів, спрямованих на надання допомоги особам у разі виникнення життєвих труднощів. Це визначення акцентує увагу передусім на такій функції соціального захисту як – підтримка в умовах кризових обставин, таких як втрата роботи, хвороба, інвалідність чи інші форс-мажорні ситуації.

У різних країнах значення поняття соціального захисту – як соціального забезпечення (social security) – має певні відмінності. Так, у США цей термін здебільшого асоціюється виключно з пенсійною системою, тоді як для

позначення соціального захисту в широкому значенні використовується поняття «welfare або welfare system» (добробут, система добробуту). У Великій Британії «social security» охоплює всю систему грошових виплат. У країнах материкової Європи (відповідно до термінології МОП) цей термін включає як грошову допомогу, так і охорону здоров'я. У деяких інших країнах «social security» переважно означає систему соціального страхування.

У вітчизняній науковій літературі поняття «соціальний захист» також трактується по-різному. Так, більшість вітчизняних підходів щодо поняття суті соціального захисту ґрунтуються на визначенні ролі держави у реалізації соціального захисту населення, до прикладу:

- соціальний захист – це діяльність держави, спрямована на забезпечення формування й розвиток повноцінної особистості, виявлення й нейтралізація негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті [4].

- соціальний захист – це система державного матеріального забезпечення ветеранів праці та інших громадян похилого віку, ветеранів війни, громадян, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи, державної допомоги сім'ям з дітьми тощо [15].

- соціальний захист – це комплекс законодавчо закріплених норм, що гарантує держава окремим верствам населення, а також за певних економічних умов усім членам суспільства (під час зростання інфляції, спаду виробництва тощо) [2].

- соціальний захист – це комплекс організаційно-правових і економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [53].

- соціальний захист – це система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив [29].

- соціальний захист – комплекс заходів, спрямованих на підвищення добробуту та якості життя населення, визначений законодавчо [2,29,53].

Однак нині існують численні програми міждержавного рівня, пов'язані із захистом від бідності, безробіття, забезпечення медичної допомоги та надання доступу до початкової освіти, що реалізуються Організацією Об'єднаних Націй, Світовим банком, Юнісеф тощо, а також приватні благодійні фонди. Окрім цього, деякі науковці зауважують, що соціальний захист є ширшим поняттям від соціального забезпечення, адже включає в себе також приватні заходи щодо забезпечення соціальної безпеки.

Тому, найбільш правильно слід розуміти соціальний захист (socialsafetynets) як сукупність економічних, соціальних та правових відносин, які ґрунтуються на принципах соціального партнерства держави, роботодавців і найманих працівників і їх об'єднань, із метою запобігання та подолання бідності, а також допомоги особам, які опинилися на межі бідності чи потребують допомоги з огляду на певні обставини та реалізуються як на державному рівні, так і приватному завдяки благодійним організаціям і неформальній допомозі приватних осіб.

У переважній більшості країн світу функціонує розгалужена трирівнева система соціального захисту. До першого рівня соціального захисту належить державне соціальне забезпечення. Другий рівень соціального захисту гарантують роботодавці (підприємства, організації та установи). Третій рівень – індивідуальне страхування. В Україні другий рівень соціального захисту практично відсутній.

В Україні система соціального захисту складається з трьох основних складових: соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальна допомога (рис. 1.1) [32].

Соціальне страхування – це система державного забезпечення, спрямована на захист громадян від соціальних ризиків (таких як хвороба, безробіття, старість, інвалідність тощо) шляхом надання матеріальної допомоги або соціальних послуг за рахунок страхових внесків, які сплачуються працівниками, роботодавцями та/або державою.

Рис. 1.1. Система соціального захисту в Україні [32]

Соціальне забезпечення та допомога ґрунтуються на бюджетному фінансуванні. Державне соціальне забезпечення виконує функцію нагромадження та розподілу коштів соціального захисту, призначених на соціальну допомогу, виплати по соціальному страхуванню тощо. Соціальне забезпечення включає пенсії й різного роду допомоги.

Соціальна допомога – форма підтримки, яка надається малозабезпеченим верствам населення у вигляді грошових виплат, матеріальної допомоги, соціальних послуг тощо. Її мета – забезпечення мінімального рівня життя тим, хто не в змозі самотійно забезпечити власне існування.

До системи соціального захисту належать також соціальні нормативи – гарантовані державою мінімальні рівні винагороди за працю, стипендіального та соціального забезпечення.

Взаємозв'язок та взаємодія соціального забезпечення, соціальної допомоги та соціального страхування забезпечують єдність соціальної політики.

1.2. Підходи до визначення складових соціального захисту та категорій учасників бойових дій

Відповідно до статті 43 додаткового протоколу Женевських конвенцій дається юридичне визначення «учасника бойових дій» й зазначається, що учасниками бойових дій є члени збройних сил Сторін, що перебувають у конфлікті [14].

Соціальний захист учасників бойових дій слід розуміти як сукупність законодавчо визначених механізмів та інструментів, які держава застосовує з метою забезпечення гідного становища цих осіб у суспільстві, сприяння їхній адаптації до мирного життя та відновленню після моральних і фізичних травм, отриманих під час участі в бойових діях.

Соціальний захист спрямований на забезпечення учасників бойових дій необхідними ресурсами та послугами для їхньої успішної адаптації та інтеграції в цивільне суспільство. Особливістю соціального захисту цієї категорії осіб є наявність законодавчо закріпленого права на задоволення їхніх соціальних потреб та отримання допомоги відповідно до спеціального законодавства.

Важливою складовою соціального захисту учасників бойових дій є пільгове забезпечення – система державних і муніципальних заходів, що передбачає надання окремим категоріям громадян спеціальних прав, привілеїв або знижок (зокрема, безоплатного проїзду, знижок на оплату комунальних послуг, податкових пільг тощо) з метою покращення їхнього життєвого становища.

Пільги – це законодавчо встановлені переваги або звільнення від виконання певних обов'язків чи платежів, що надаються окремим категоріям

громадян (зокрема, учасникам бойових дій, особам з інвалідністю, сиротам тощо).

Згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (ст. 12) та іншими нормативно-правовими документами УБД мають право на користування пільгами, які можна поділити на групи [38]:

а) у сфері житлово-комунального господарства та житлового забезпечення (75% знижка плати за користування житлом, 75% знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами);

б) у сфері охорони здоров'я (безоплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів); безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування; щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів; користування при виході на пенсію чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи; першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

в) пільги у сфері транспорту (безоплатний проїзд усіма видами місь-кого пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів; безкоштовний проїзд 1 раз на 2 роки залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд 1 раз на рік вказаними видами транспорту зі знижкою 50%;

г) пільги, які стосуються захисту соціальних прав, сфер соціального обслуговування і соціального страхування (першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту; виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи; використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік; переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації;

д) пільги у сфері освіти (спеціальні умови участі у конкурсному відборі на навчання для здобуття вищої освіти; навчання за кошти місцевого або державного бюджету; пільгові довгострокові кредити на навчання; право на отримання соціальної стипендії; першочергове поселення та безоплатне проживання в гуртожитку; безоплатне забезпечення підручниками та доступ до інтернету у закладах освіти

ж) інші види пільг [38].

Учасниками бойових дій визнаються не лише військовослужбовці, але й службовці інших державних силових структур, а також особи з-поміж учасників добровольчих формувань, які безпосередньо брали участь у бойових діях та здійснювали захист територіальної цілісності України.

Виходячи з цього, можна сказати, що учасники бойових дій – це «особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини у складі військових частин, частин, об'єднань усіх видів і видів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і в мирний час».

Соціальний захист учасників бойових дій формується як система цільових заходів, що охоплює такі складові:

1. Правовий захист:

- надання статусу учасника бойових дій;
 - захист трудових прав, гарантії при звільненні та працевлаштуванні.
2. Пільгове забезпечення:
- безкоштовне або пільгове медичне обслуговування;
 - знижки або компенсації на оплату ЖКГ;
 - безкоштовний проїзд у громадському транспорті;
 - пільгове оподаткування;
 - першочергове право на отримання житла.
3. Соціальна допомога:
- грошові виплати (разові та щомісячні);
 - матеріальна допомога у разі складних життєвих обставин;
 - допомога в разі поранення або втрати працездатності.
4. Медична реабілітація:
- стаціонарне та амбулаторне лікування в спеціалізованих медичних установах;
 - протезування, психосоціальна допомога, фізіотерапія;
 - медико-психологічна реабілітація з урахуванням посттравматичного стресового розладу (ПТСР);
 - санаторно-курортне лікування.
5. Психологічна підтримка та соціальна адаптація:
- психологічне консультування;
 - програми постконфліктної адаптації;
 - центри ресоціалізації та групи підтримки;
 - допомога сім'ям УБД.
6. Професійна реінтеграція:
- перенавчання, підвищення кваліфікації;
 - державні програми працевлаштування;
 - сприяння відкриттю власної справи, мікрокредитування.
7. Інституційна підтримка:
- діяльність ветеранських організацій;

- участь учасників бойових дій у прийнятті рішень на місцевому та національному рівнях (громадські ради, робочі групи при ОВА тощо).

1.3. Соціальна робота як складова соціального захисту учасників бойових дій

Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками бойових дій передбачає надання комплексної підтримки, що охоплює чотири основні види допомоги: психологічну, соціальну, медичну/фізичну та етичну. Ці види можуть поєднуватися між собою, утворюючи змішані підвиди, зокрема: соціально-психологічну, етико-психологічну, медико-психологічну, професійно-психологічну тощо.

Соціальна допомога охоплює систему заходів, спрямованих на відновлення соціального статусу військовослужбовців, можливість стати повноцінним учасником соціального процесу.

Медична та фізична допомога – це система медичних заходів, спрямованих на попередження зниження і втрати працездатності, відновлення порушених функцій, профілактику ускладнень і рецидивів захворювань військовослужбовців та їх раннє повернення до професійної діяльності.

Етична соціальна допомога є комплексом заходів, спрямованих на переосмислення ситуації, формування позитивної самооцінки, мотивації досягнення, надання індивідуальної допомоги, розвиток моральних уявлень, вироблення адекватних навичок поведінки та спілкування, підвищення рівня саморегуляції.

Основні принципи соціальної роботи включають індивідуальний підхід, конфіденційність, доступність, а також інші важливі елементи:

1. Індивідуальний підхід.

Індивідуальний підхід передбачає, що кожна особа має унікальні потреби, життєві обставини, проблеми та цілі. Соціальний працівник

розглядає клієнта як особистість із власним досвідом і намагається знайти найкращі шляхи підтримки саме для цієї людини.

Індивідуальний підхід забезпечує створення індивідуальних планів допомоги, які враховують потреби клієнта, його сильні сторони та обмеження. Це сприяє тому, що надана допомога є більш результативною та відповідає очікуванням клієнта. Наприклад, у випадку з учасниками бойових дій соціальний працівник може скласти програму підтримки, яка враховує специфічні психологічні, фізичні або соціальні потреби кожного ветерана.

2. Конфіденційність.

Сутність цього принципу передбачає, що соціальний працівник зобов'язаний зберігати у таємниці особисту інформацію про клієнта та не розголошувати її без згоди клієнта.

Дотримання конфіденційності дозволяє клієнтам почуватися захищеними та відкрито ділитися своїми проблемами. Це допомагає створити довірливі відносини між клієнтом і соціальним працівником, що є необхідним для успішної роботи. Наприклад, під час роботи з УБД, які страждають від ПТСР, соціальний працівник повинен зберігати конфіденційність інформації про психічний стан клієнта, його переживання та особисті проблеми.

3. Доступність.

Доступність означає, що соціальні послуги мають бути легко доступними для всіх, хто їх потребує, незалежно від місця проживання, фінансового стану чи соціального статусу. Це передбачає створення умов, за яких люди можуть отримати необхідну допомогу без зайвих перешкод.

Соціальні служби повинні працювати таким чином, щоб клієнти могли звернутися за допомогою у зручний для них час і спосіб. Доступність також передбачає усунення фізичних, мовних чи культурних бар'єрів. Наприклад, соціальні центри, які надають допомогу ветеранам, можуть працювати за розкладом, зручним для клієнтів, або забезпечувати доступ до послуг онлайн для тих, хто не може прибути особисто.

4. Повага до гідності та прав клієнта

Соціальна робота передбачає безумовну повагу до людської гідності, незалежно від обставин, у яких опинився клієнт. Це також включає захист його прав та свободи.

Соціальний працівник повинен завжди ставитися до клієнта з повагою, визнавати його права на самостійність та прийняття рішень щодо свого життя. Наприклад, у роботі з ветеранами важливо поважати їхнє право приймати рішення щодо методів реабілітації або підтримки, яку вони бажають отримати.

5. Підтримка автономії клієнта.

Цей принцип передбачає, що соціальний працівник допомагає клієнту знайти власні ресурси та можливості для вирішення проблем. Працівник підтримує клієнта в досягненні самостійності та сприяє розвитку його навичок, необхідних для життя в суспільстві.

Соціальний працівник допомагає клієнту зберегти або відновити його здатність самостійно ухвалювати рішення та діяти. Це сприяє підвищенню впевненості в собі та зниженню залежності від допомоги. Так, ветеран, який отримав інвалідність, може бути мотивований соціальним працівником до участі у програмах перекваліфікації або волонтерських проектах, що сприятиме його інтеграції у суспільство.

6. Компетентність та професіоналізм.

Соціальні працівники повинні мати відповідні знання та навички, щоб ефективно надавати допомогу. Вони зобов'язані постійно підвищувати свою компетентність і діяти у відповідності до професійних стандартів.

Компетентність дозволяє працівникам надавати якісні послуги та забезпечувати ефективність соціальної роботи, що є критично важливим для результативної підтримки клієнтів. Так, соціальні працівники, які працюють з ветеранами, повинні мати знання про специфічні проблеми, з якими стикаються колишні військові, зокрема про ПТСР, травматичні ушкодження та методи реабілітації.

7. Співпраця з клієнтом та міждисциплінарний підхід

Соціальний працівник працює разом із клієнтом, залучаючи його до процесу прийняття рішень. Важливо також співпрацювати з іншими фахівцями, такими як психологи, медики, юристи, щоб забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем клієнта.

Така співпраця дозволяє отримати більш повну інформацію про проблеми клієнта та знайти найбільш ефективні шляхи підтримки.

Соціальний працівник може співпрацювати з психологом для розробки індивідуальної програми психологічної підтримки для ветерана, що сприятиме його швидшій адаптації до мирного життя.

Принципи соціальної роботи допомагають забезпечити якісну, ефективну та етичну підтримку для людей, які потребують допомоги. Індивідуальний підхід, конфіденційність, доступність, повага до гідності клієнта, підтримка автономії та компетентність соціального працівника – це основа успішної соціальної роботи, яка здатна змінити життя клієнтів на краще.

Важливим напрямом є інформування. Учасників бойових дій інформують про їх права, зміни у законодавстві, знижки на певні послуги. При цьому працівники центру соціального захисту допомагають заповнити заяви на отримання соціальних пільг та повідомляють про їх статус.

Особливим напрямом є правова допомога. Кожна громада сприяє учасникам бойових дій в отриманні необхідної юридичної допомоги, тому працівниками соціального центру та юристами громади на безкоштовній основі здійснюється консультування військових щодо процедури отримання статусу учасника бойових дій, написання заяв та скарг, механізму розв'язання різних питань.

Методи соціальної роботи з учасниками бойових дій відіграють важливу роль у їхньому соціальному та психологічному відновленні після бойових дій. Основними методами роботи є:

- 1) Індивідуальні консультації. Під час індивідуальних консультацій соціальні працівники або психологи надають персоналізовану підтримку,

враховуючи індивідуальні потреби та досвід кожного учасника бойових дій. На консультаціях можуть обговорюватися теми, пов'язані з адаптацією до цивільного життя, вирішенням психологічних травм та подоланням стресу.

2) Реабілітація – це комплекс медичних, фізичних, психологічних, соціально-педагогічних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, психоемоційного стану, працездатності, а також на покращення процесів соціалізації та адаптації військовослужбовців до умов мирного життя [9].

Основні види реабілітації учасників бойових дій: медична, фізична, психологічна, соціальна, соціально-педагогічна, військово-професійна.

Ключовими аспектами фізичної реабілітації є: фізіотерапія та мануальна терапія; психомоторні та функціональні тренування; реабілітація після поранень чи травм; адаптація до фізичних обмежень; спортивна реабілітація.

Психосоціальна реабілітація – це форма комплексної підтримки, яка поєднує психологічну допомогу з заходами соціальної інтеграції. Основна мета цього методу – відновлення психічного здоров'я ветеранів та покращення їхньої здатності до повноцінного функціонування в суспільстві. Програми психосоціальної реабілітації включають роботу з психологами, арт-терапію, фізичну активність, тренінги з емоційної стійкості та навичок самодопомоги.

Новітні системи фізичної реабілітації включають в себе різноманітні методи, спрямовані на відновлення рухових навичок та покращення фізичного стану учасників бойових дій. До основних методик належать: ерготерапія (метод, спрямований на відновлення втрачених рухових навичок у побуті, що дозволяє людині повернутися до повсякденних завдань), кінезотерапія (метод лікування за допомогою рухів і навантажень, що включає спеціально розроблені вправи для відновлення фізичних функцій), лікувальна фізична культура (комплекс вправ, спрямований на покращення загального фізичного стану та відновлення функціональних можливостей організму), ігрова реабілітація (метод, який використовує ігрові елементи для мотивації учасників до активного відновлення рухових функцій).

В Україні активно впроваджується інтерактивна реабілітація Irex за канадською методикою. В ході реабілітаційного процесу учасник бойових дій бачить себе на екрані як героя спортивної гри, де за правильні рухи нараховуються бали. Така система змушує людину згадувати, як працюють її руки та ноги, а гра допомагає зняти больовий синдром і стимулює розробку суглобів. Імітація рухів сприяє формуванню нового рухового стереотипу.

Комплекс заходів соціально-педагогічної реабілітації учасників бойових дій спрямований на підтримку адаптації до мирного життя через розвиток і коригування соціальних та професійних навичок. До основних складових цієї реабілітації належать: професійна орієнтація, навчання та перенавчання підвищення кваліфікації, формування та коригування соціальної поведінки, професійна адаптація, допомога в працевлаштуванні тощо.

3) Групова підтримка: учасники бойових дій можуть брати участь у групах підтримки, де вони мають можливість поділитися своїм досвідом з іншими, хто пройшов подібні випробування. Групова робота допомагає зменшити відчуття ізоляції, підвищує рівень довіри, а також сприяє обміну корисними стратегіями подолання труднощів.

4) Соціальна підтримка та інтеграція: Включає допомогу в пошуку роботи, отриманні медичних та соціальних послуг, доступі до освіти та професійної підготовки. Соціальні працівники надають інформаційну підтримку та консультують учасників бойових дій щодо доступних державних програм.

5) Сімейна терапія: Часто проблеми, з якими стикаються учасники бойових дій, впливають на їхнє сімейне життя. Сімейна терапія допомагає працювати над конфліктами, відновлювати сімейні відносини та зменшувати стрес всередині родини.

Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями здійснюється також через надання інформаційних, психологічних та корекційних послуг. Вона спрямовується на можливості клієнта або групи

людей, що її потребують. Основним суб'єктом такої діяльності має стати соціальний працівник.

Роль соціального працівника в підтримці учасників бойових дій є надзвичайно важливою, оскільки саме він допомагає ветеранам адаптуватися до мирного життя та отримати доступ до необхідних ресурсів.

Однією з важливих функцій є надання інформації щодо доступних соціальних послуг, програм реабілітації, медичної та психологічної підтримки. Соціальний працівник допомагає ветеранам орієнтуватися в системі державної та недержавної підтримки, сприяє отриманню необхідних довідок та допомоги, допомагає у вирішенні побутових і правових питань, таких як житлові проблеми, працевлаштування, доступ до освіти та професійної підготовки.

Наразі, серед засобів, найбільш використовуваних у сучасній соціальній роботі з учасниками бойових дій та їхніми сім'ями, провідним є соціально-психологічний тренінг. Н. Євдокимова визначає соціально-психологічний тренінг як форму спеціально організованого спілкування, психологічний вплив якого базується на активних методах групової роботи. Така форма роботи допомагає військовослужбовцям подолати стрес, сформувати здатність до комунікації, адаптуватись після повернення із військової служби, запобігти професійному вигорянню та професійним деформаціям у майбутньому. У ході соціально-психологічного тренінгу можуть успішно застосовуватися рольові ігри, кейс-метод, метод «мозкового штурму», релаксаційних вправ, методики зворотного зв'язку, арт-терапії. Таким чином, застосування тренінгів є запорукою ефективності соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями [12].

Висновки до розділу 1

У першому розділі бакалаврської роботи було здійснено ґрунтовний аналіз понять соціального захисту учасників бойових дій. На основі аналізу теоретичних підходів визначено соціальний захист як комплекс заходів,

спрямованих на забезпечення гарантованого рівня матеріального, медичного, психологічного, правового та інформаційного забезпечення осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах. Учасники бойових дій належать до категорії осіб, які мають особливу соціальну вразливість, що зумовлює необхідність створення для них спеціальних механізмів підтримки. Аналіз підходів до класифікації учасників бойових дій свідчить про багатогранність цієї категорії: до неї можуть належати як військовослужбовці регулярних частин, так і добровольці, особи, які брали участь у бойових діях у складі різних формувань. До ключових складових соціального захисту: забезпечення житлом; медичне обслуговування; психологічна реабілітація; пенсійне та грошове забезпечення; сприяння працевлаштуванню та професійній адаптації; доступ до освіти, юридичних послуг тощо. Соціальні працівники відіграють ключову роль у налагодженні комунікації між ветеранами, державою, медичними та реабілітаційними установами, а також сприяють збереженню соціальних зв'язків та подоланню ізоляції, депресії, соціального виключення.

Ефективна система соціального захисту учасників бойових дій повинна базуватися на комплексному підході, враховувати особистісні потреби ветеранів та забезпечувати підтримку на всіх етапах післявоєнної адаптації. Теоретичні основи, розглянуті в цьому розділі, є базою для подальшого аналізу практичних аспектів та пошуку шляхів удосконалення соціальної політики щодо УБД.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

2.1 Правові основи соціального захисту учасників бойових дій

Соціальний захист учасників бойових дій є важливою складовою державної політики, спрямованої на підтримку осіб, які брали участь у воєнних конфліктах. У багатьох країнах існують розроблені правові акти, які забезпечують соціальні гарантії для учасників бойових дій.

Конституція України є основним законом, який визначає загальні принципи регулювання соціального захисту учасників бойових дій. Зокрема, гарантії соціального захисту цієї категорії осіб визначені в статті 17, яка проголошує: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які проходять службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей». Це положення Конституції України є основою для інших законодавчих актів щодо соціального захисту учасників бойових дій, які більш детально конкретизують та регулюють різні аспекти соціального захисту цієї категорії громадян.

Хоча Україна активно захищає свій суверенітет з 2014 року, правова система не повністю охоплює питання соціального захисту всіх осіб, які брали участь у цьому захисті. Основне законодавство – Закон № 3551-ХІІ та пов'язані з ним процедури – визнає «учасниками бойових дій» лише тих, хто служив у конкретних військових або правоохоронних структурах (таких як Збройні Сили, Національна гвардія, Служба безпеки тощо) і діяв на визначених територіях (Донецька та Луганська області) [38].

У результаті, добровольці або інші особи, які воювали поза межами цих офіційних структур або за межами зазначених територій, можуть не отримати юридичного статусу учасника бойових дій, а отже, позбавлені пов'язаних

соціальних гарантій (пенсійне забезпечення, медичне обслуговування, житло тощо).

Особливості та специфіка соціального захисту учасників бойових дій зумовлені тим, що учасники бойових дій мають право на задоволення своїх соціальних потреб та гарантій соціального захисту, що регулюються спеціальним законодавством.

В Україні правові основи соціального захисту учасників бойових дій регулюються рядом законів і нормативних актів:

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення правил визначення категорій осіб, визнаних ветеранами війни, та членами сімей загиблих захисників» від 15.03.2022 р. № 2121-9 значно розширено коло осіб, які віднесені до учасників бойових дій, зокрема до них включено добровольців територіальної оборони, учасників добровольчих формувань територіальної громади, осіб, які брали участь у заходах із захисту України, захисту населення та країни в цілому, внаслідок агресії російських військ проти України [39]. Важливо зазначити, що добровольці не отримують статус учасника бойових дій; натомість, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 року), вони можуть отримати статус інваліда війни [38]. Проте у 2015 році до законодавства було внесено зміни, які дозволили надавати цей статус особам, які брали участь у бойових діях у складі добровольчих формувань, що були створені або самоорганізовані на початку збройного конфлікту та згодом визнані державою. Важливою умовою є підтвердження фактичної участі у бойових діях та рішення міжвідомчої комісії.

Якщо доброволець отримав поранення або інвалідність унаслідок участі у бойових діях, він може отримати статус інваліда війни. Якщо ж особа не брала безпосередньої участі у бойових діях, але працювала в умовах війни як працівник установ, підприємств або організацій, вона може набути статусу учасника війни, що відрізняється від статусу учасника бойових дій. Таким

чином, після змін 2015 року добровольці за певних умов можуть отримати статус учасника бойових дій, але це не надається автоматично.

У Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» зазначено, що учасниками бойових дій визнаються особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини як у воєнний, так і в мирний час [38]. Цей закон є одним із ключових законів у цій сфері і відображає, зокрема, систему державних гарантій в Україні. Статус учасника бойових дій надає особі право на різноманітні пільги та допомогу.

Цим законом закріплюється досить широкий перелік пільг, соціальних послуг і виплат для учасників бойових дій (більше двадцяти). Найбільш важливими з них є: безкоштовне отримання ліків, фармацевтичних і імунобіологічних препаратів та медичних засобів; виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності у розмірі 100% середньої заробітної плати, незалежно від стажу служби; переважне право на збереження робочого місця в разі скорочення кількості працівників; переважне право на отримання житла та земельних ділянок для особистого будівництва, ведення садівництва та городництва, ремонту будинків і квартир таких громадян, а також надання пального. Той самий закон також заклав правову основу для реалізації соціального партнерства в галузі захисту соціальних прав учасників бойових дій.

Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» встановлює єдину систему соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей і гарантує сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку захищати Батьківщину в економічній, соціальній та політичній сферах. Зокрема, пункт 2 статті 15 цього Закону передбачав нарахування одноразової грошової допомоги мобілізованим військовослужбовцям, яка мала бути виплачена в день демобілізації [37]. Цей Закон також передбачає право на одноразову фінансову допомогу у разі загибелі військовослужбовця або

втрати ним працездатності. Варто зазначити, що розмір допомоги не залежить від військового звання, заробітної плати та стажу служби військовослужбовця.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». Дія закону розповсюджується на осіб, які отримали інвалідність унаслідок участі в бойових діях. Передбачено право на реабілітаційні послуги та забезпечення протезуванням і технічними засобами реабілітації [40].

Закон України «Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні». Цей закон включає підтримку осіб з інвалідністю, в тому числі ветеранів, та забезпечує доступ до необхідних медичних і реабілітаційних послуг [41].

Спеціальні державні програми. Наприклад, Програма реабілітації та соціальної адаптації для ветеранів війни передбачає додаткові послуги, зокрема професійне навчання, соціальні консультації, юридичну допомогу та сприяння у працевлаштуванні.

Бюджетний кодекс України та щорічні Закони України «Про Державний бюджет України» забезпечують фінансову основу соціального захисту учасників бойових дій. Кошти, заплановані для цієї мети, фінансуються в рамках програм, що управляються центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Відповідно до Положення про Мінветеранів, затвердженого Постановою КМУ № 1175 від 27 грудня 2018 р., Мінветеранів є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції гідності, членів сімей ветеранів та осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [39].

У 2024 році було затверджено Державний стандарт нової соціальної послуги – соціальна адаптація ветеранів та ветеранок війни та членів їхніх сімей [42]. Цей стандарт визначає комплекс заходів, спрямованих на підтримку

ветеранів у поверненні до цивільного життя та забезпечення їхньої соціальної інтеграції. Впровадження цього стандарту разом із розширенням програм підтримки відіграє важливу роль у зміцненні державної політики у сфері соціального захисту ветеранів та їхніх родин.

Разом з тим, залишаються певні правові недоліки, пов'язані з обмеженим доступом деяких учасників бойових дій до офіційного статусу та пов'язаних із ним соціальних гарантій. Це вимагає подальшого вдосконалення правової бази, аби забезпечити рівний доступ до соціального захисту для всіх, хто брав участь у захисті України.

2.2. Сучасний стан забезпечення соціального захисту учасників бойових дій

Сучасний стан соціального захисту учасників бойових дій, насамперед, залежить від рівня фінансування, своєчасного та повного фінансового забезпечення соціальних виплат і цільових державних програм.

Фінансування системи соціального захисту учасників бойових дій здійснюється відповідно до бюджетного законодавства, зокрема Бюджетного Кодексу України, законами про державні бюджети України та визначається ст. 17 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». З початком бойових дій на території України, сфера оборони та соціального захисту учасників бойових дій стала однією з найвагоміших за обсягами фінансування у структурі зведеного бюджету країни.

Аналіз динаміки соціальних видатків з Державного бюджету України на соціальний захист ветеранів упродовж 2014-2020 років представлений в таблиці 2.1.

Згідно зі статистичними даними, можна побачити, що сума видатків на соціальний захист ветеранів війни за період 2015-2020 рр. поступово збільшувалась. Так, на початку ведення війни видатки збільшились на 1020,2 млн. грн., поступово зростаючи впродовж наступних чотирьох років.

Найбільше зростання відбулося у 2019-2020 роках – частка яких зросла відповідно до 8,37 та 7,94 % від загальної суми зведеного бюджету і становила 82 367 млн. грн (2019 р.) та 90148 млн. грн.(2020 р.) [9].

Таблиця 2.1

**Динаміка обсягів річних видатків на соціальний захист ветеранів
війни в Україні впродовж 2014-2020 років**

Роки	Видатки на соціальний захист ветеранів війни, млн.грн.	у % до загальної суми зведеного бюджету
2014	1624,5	0,42
2015	2644,7	0,47
2016	3086,6	0,48
2017	3428,3	0,45
2018	4108,3	0,45
2019	82367,0	8,37
2020	90148,6	7,94

Таблиця складена на підставі [9]

У 2018 р. було створено Міністерство у справах ветеранів України (далі – Мінветеранів). Відповідно до концепції створення, Міністерство у справах ветеранів України повинно бути єдиним центральним органом виконавчої влади, що буде формувати та реалізувати державну підтримку осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях або все життя присвятили безпеці країни та її боєздатності на випадок бойових дій або війни. З метою подолання диспропорції у грошовому забезпеченні військовослужбовців, у тому числі учасників бойових дій, з 2019 р. було збільшено видатки на забезпечення діяльності Збройних сил, реабілітацію, медичне лікування та санаторне забезпечення особового складу Збройних сил і ветеранів війни.

У 2020 році у середньому на соціальний захист одного учасника бойових дій держава виділяла 13 тис. грн на рік. Але ж на практиці, спостерігаємо низький рівень соціального захисту учасників бойових дій.

Проаналізуємо використання державних коштів за 2018-2020 рр. на основні державні програми підтримки учасників бойових дій, дослідивши фактичний стан та результативні показники виконання бюджетних програм Мінветеранів, Міністерства соціальної політики та Міністерства оборони України щодо соціального захисту ветеранів, а саме учасників бойових дій (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Аналіз використання коштів на бюджетні програми соціального захисту ветеранів-учасників бойових дій за 2018-2019 рр.(млн. гривень)

Бюджетні програми	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Медичне забезпечення, реабілітація, протезування	2161,1	58069,2	62739,5
Виплата щорічної разової грошової допомоги	1303,1	1324,8	1382,5
Санаторно-курортне лікування	176,1	206,8	207,4
Психологічна реабілітація, соціальна та професійна адаптація учасників бойових дій	109	112,7	246,4
Фінансова підтримка об'єднань ветеранів-учасників бойових дій	8,7	9,0	8,6

Таблиця складена на підставі [9]

Тож медичне забезпечення та реабілітація, протезування військовослужбовців, у тому числі учасників бойових дій у 2018- 2020 роках програми виконано на 100%. Виплата щорічної разової грошової допомоги здійснюється на підставі бюджетної програми, розпорядником коштів якої є Міністерство соціальної політики України. Як бачимо, щороку обсяг видатків на виконання цієї бюджетної програми зростають. Загальна кількість УБД, що отримали допомогу в 2018 р. становила 455,8 тис. осіб, у

2019 р. – 469,8 тис. осіб, тобто бачимо збільшення кількості осіб, що отримують ці виплати. Розмір щорічної разової грошової допомоги учасникам бойвих дій становить: у 2018 році – 1265 гривень, у 2019 році – 1295 гривень, у 2020 році – 1390 гривень [9].

Витрати на санаторно-курортне лікування ветеранів війни також збільшились з 176,1 млн. грн у 2018 році до 207,4 млн. грн у 2020 році. Однак частка осіб (у загальній кількості осіб, що звернулись), які отримали санаторно-курортне лікування за цією програмою у 2019 р. порівняно до попереднього року, зменшилась та склала 17716 осіб. Санаторно курортне лікування учасників бойвих дій закладено в інших бюджетні програмах. Наразі немає можливості виявити чи всі учасники бойових дій, які потребують санаторно-курортного лікування, забезпечені цією послугою.

Починаючи з 2014 року, щорічно затверджуються видатки на психологічну реабілітацію, соціальну та професійну адаптацію учасників бойвих дій.

Так, обсяг видатків у 2019 р. становив 112,7 млн. грн, а у 2020 р. – 246,4 млн. грн. Орієнтовний обсяг видатків на 2021 р. – 449,5 млн. грн, 2022 р. – 462,8, 2023 р. – 320,1 млн. грн. Також зросла кількість учасників бойових дій, які взяли участь у програмах психологічної реабілітації: у 2018 році – 2704 особи, у 2019 р. – 2278, у 2020 р. – 6541 особа. Чисельність таких осіб постійно зростає [9].

За статистичними даними, середні витрати на одного учасника бойвих дій також зросли – у 2018 р. вони склали 7481,2 грн, у 2019 р. – 9310,5 грн. У 2020 р. вони зросли до 11529 грн, що на 54,1 % більше рівня 2018 р. Психологічну допомогу учасникам бойових дій в Україні надають центри соціально-психологічної реабілітації, які працюють у межах державної підтримки. Їх фінансування здійснюється за рахунок бюджетної програми, спрямованої на соціальний захист ветеранів війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також членів їхніх сімей.

Середні витрати, пов'язані із соціальною та професійною адаптацією учасників бойвих дій в розрахунку на одного у 2018 р. становили 5528,2 грн, у 2019 р. – 6209 грн, а в 2020 році – 7656,1 грн. Для підвищення результативності програми слід розширити спектр напрямів психологічної допомоги та професійної підготовки.

Фінансова підтримка громадських об'єднань ветеранів-учасників бойових дій здійснюється в рамках бюджетної програми, яка у 2018 р. реалізовувалася Міністерством соціальної політики України, а з 2019 р. головним розпорядником коштів стало Міністерство у справах ветеранів України. Як бачимо, обсяг фінансової підтримки громадських об'єднань ветеранів у 2019 році зменшився на 0,3 млн. грн порівняно з попереднім роком. Це пов'язано переважно із запровадженням надання фінансової підтримки за результатами конкурсного відбору більш актуальних програм, проектів та заходів. Так, у 2018 р. 14 громадських об'єднань ветеранів отримали фінансову підтримку, у 2019 р. – 12, а вже у 2020 р. фінансову підтримку надали 22 громадським об'єднанням ветеранів війни [9].

Сьогодні, в Україні на регіональному рівні діють багато цільових програм соціального захисту населення, що містять окремі заходи щодо захисту учасників бойових дій. Серед таких програм можемо виділити: фінансування соціальних таксі, розширення мережі ветеранських аптек, соціальний захист добровольців, додаткова грошова допомога учасникам бойвих дій, спортивна реабілітація, відкриття власного бізнесу, підтримка громадських ветеранських організацій, забезпечення соціальної підтримки членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Щодо України, поступово розвивається благодійна діяльність та з'являються потужні міжнародні проекти для підтримки УБД. Зараз діють три міжнародні проекти: проект Європейського союзу «Підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на Сході України» з загальним бюджетом 3000 тис. євро; проект США «Програма реінтеграції ветеранів» з загальним бюджетом 5037 тис. дол. США; проект ОБСЄ «Соціальна та психологічна

реабілітація населення, що постраждало внаслідок конфлікту» з загальним бюджетом 85 тис. євро [9].

Серед важливих ініціатив держави, щодо соціальної підтримки ветеранів, ВПО та інвалідів, сьогодні, можна виділити:

1) Започаткування програми «Поновлення стосунків ветерана і членів його родини». Таку послугу вже пройшли близько 1000 родин військових. Вона передбачає тижневий відпочинок разом із родиною у будинку ветерана. А потім вже цю родину продовжують супроводжувати в громадах через соціальну адаптацію, а також через центри життєстійкості (200 центрів по всій Україні).

2) Запроваджено нову програму «Субсидія на оренду житла» - держава компенсує частину оренди, якщо її вартість перевищує 20-30 % сукупного доходу родини. Компенсується частина оренди, якщо вартість перевищує 20-30% доходів всієї родини.

3) Нещодавно, було ухвалено Закон про підтримку працевлаштування людей з інвалідністю, який передбачає велику кількість субсидій та квот роботодавцям. Реалізація цього закону дозволить забезпечити ширше коло підтримки для людей з інвалідністю.

Крім того, до складу загальної підтримки, належать різного роду соціальні послуги, в тому числі забезпечення пенсії по втраті годувальника, пенсії особам з інвалідністю внаслідок війни. Ці пенсії розраховуються державою за особливими (підвищеними) відсотками.

2.3 Основні проблеми забезпечення соціального захисту учасників бойових дій в Україні

Найбільш поширеними потребами учасників бойових дій є підтримка психологічного здоров'я та соціальні потреби ветеранів та членів їхніх родин.

Згідно результатів Двадцятого загальнонаціонального опитування «Україна під час війни. Образ ветеранів в українському суспільстві (14-16

січня 2023 року)», серед головних проблем, з якими можуть зіткнутися ветерани російсько-української війни (40%) є психологічні розлади [1].

Від 23% до 29% головними проблемами вважають труднощі з оформленням пільг, пошуком роботи, отриманням медичної допомоги, нерозуміння суспільства.

Про конфлікти з близькими та родиною або алкогольну, чи наркотичну залежність як проблеми ветеранів говорили по 14% опитаних.

Дослідження свідчить, що окремі підгрупи респондентів, такі як жінки-ветерани, як правило мають підвищений ризик та унікальні потреби. Наприклад, серед жінок-ветеранок на 70% частіше трапляються випадки сексуального насильства під час несення служби, аніж у чоловіків, і цей досвід змушує їх бути більш вразливими до психічних розладів та потребувати специфічних послуг із психологічної реабілітації. Дослідники також відмічають зовнішні бар'єри, які постійно супроводжують процес адаптації ветеранів до мирного життя та суттєво його ускладнюють [1].

Одним із головних викликів є проблема доступу до медичних послуг та реабілітації., особливо для ветеранів з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та іншими психологічними травмами, не всі ветерани мають можливість отримати високоякісну медичну допомогу, особливо в регіонах з обмеженою інфраструктурою. Згідно з дослідженням IREX, опублікованим у 2021 році, пільгами на медичне обслуговування скористалися 56 % ветеранів, серед яких 61 % задоволені, 22 % наскільки задоволені, настільки й ні, 16 % незадоволені, а 1 % не надали відповіді [1].

Іншою проблемою є обмеженість програм працевлаштування та професійної перекваліфікації, що ускладнює процес інтеграції ветеранів на ринок праці. Хоча існують програми перекваліфікації, їхній вибір і доступність часто залишаються обмеженими.

За результати аналізу даних, видно, що серед найбільш важливих послуг для самих ветеранів в адаптації є:

- підтримка психічного здоров'я – 47%;

- допомога в пошуку роботи – 32%;
- короткострокова фінансова допомога на житлово-комунальні послуги – 21%.

Дане дослідження демонструє, що серед потреб членів родини ветеранів найбільшим попитом користуються [1]:

- соціальний супровід для отримання послуг – 34%;
- фінансова допомога – 22%;
- юридичний супровід – 15%;
- догляд за дітьми в родині – 12%.

За даними опитування психологів мобільних бригад, розподіл основних запитів, з якими звертаються учасники бойових дій за допомогою до психологів, виглядає наступним чином:

- конфлікти в родині – 54%;
- психосоматичні прояви стресу (порушення сну, апетиту, тривожність) – 4%;
- неконтрольовані приступи агресії – 12%;
- думки про суїцидальну поведінку/самоушкодження – 6%;
- проблеми з надмірним вживанням психоактивних речовин – 4%.

Згідно даних загальнонаціонального опитування 42% опитаних зверталися за останні два роки за оформленням соціальної допомоги. Найчастіше це були мешканці Сходу, внутрішньопереміщені особи, а також ті, хто має родичів, які воюють. Найбільші проблеми під час оформлення соціальної допомоги – довгі черги та тривалий час очікування.

Серед військових та їх родичів – учасників фокус-груп не так часто зверталися за оформленням різноманітних довідок. Найчастіше зверталися ті, хто мав поранення. Також зверталися щодо посвідчення учасника бойових дій, оформлення дітей у школи / садочки; пільг на оплату комунальних послуг.

За даними опитування, найчастіше, при зверненні за допомогою до соціальних служб учасники бойових дій стикаються з наступними проблемами:

- складна бюрократична система отримання пільг (79%),
- труднощі в оформленні соціальних виплат та статусів (39,5%),
- також відсутність інформації про передбачені законодавством пільги та послуги (28,8%) [18].

На жаль, 59,5% респондентів звертають увагу на приховування та недоступність інформації про наявні права, пільги та послуги для ветеранів війни, що може свідчити про навмисне ігнорування з боку чиновників та державних службовців потреб у соціальному захисті такої категорії як учасники бойових дій.

Станом на 2025 рік немає єдиної бази або реєстру довірених осіб, які мають право представляти інтереси військових під час їхньої відсутності. Це створює певні ризики:

- подвійних звернень за одними й тими ж виплатами;
 - відсутності перевірки підстав для надання доступу до банківських рахунків або соціальних пільг.
 - відсутність комплексного механізму координації між структурами.
- Попри наявність багатьох державних і недержавних органів, які працюють із родинами військових (Міноборони, Мінсоцполітики, Уповноважений з прав людини, Координаційний штаб з питань полонених), немає єдиного вікна для вирішення соціальних питань військовополонених; люди змушені звертатися до десятків різних інстанцій.

У іншому дослідженні, проведеному Українським ветеранським фондом «Потреби ветеранів 2023 січень-2023 квітень» на питання про виконання державою своїх зобов'язань перед ветеранами 45,4% опитаних вказали, що «скоріше не виконує». Натомість 22,1% респондентів вважають навпаки – «скоріше виконує». Думка про те, що держава «зовсім не виконує» своїх зобов'язань перед ветеранами спостерігається у 8,3% респондентів, а про те, що «цілком виконує» – у 1,5% респондентів. Ще 23% опитаних було важко відповісти на дане питання [19].

Найбільш очікуваною підтримкою від держави для ветеранів та їхніх сімей є фінансова підтримка – 56,2%; зміцнення здоров'я – 52,4%. Менш пріоритетною, але не менш важливою допомогою є придбання житла – 29,2%; підприємницькі інвестиції – 27,2%; покращення житлових умов – 26,7%; освіта – 26,1%; працевлаштування – 24,1%; психологічна підтримка – 22,6%.

Для того, щоб поглибитись у проблему соціального захисту учасників бойових дій, мною було проведено особисте інтерв'ю з учасником бойових дій в Україні. Це дало мені можливість зрозуміти рівень ефективності соціального захисту та механізмів підтримки ветеранів, а також проблеми, з якими вони стикаються при зверненні за допомогою.

Було проведене інтерв'ю з учасником бойових дій – позивний «Ведмідь» (військовослужбовець за власним бажанням попросив не розкривати справжнє ім'я, проте дозволив використовувати «позивний»), 26 років, з перших днів повномасштабного вторгнення, з лютого 2022 року пішов добровольцем на захист України. Приймає участь у бойових діях у реальному часі. Не одружений, дітей немає. Отримав осколкове поранення, виконуючи бойове завдання, проходив реабілітацію (заново навчався ставати на ногу), знову повернувся на службу.

Під час інтерв'ю представник УБД поділився важливою інформацією щодо соціального захисту учасників бойових дій, а також розповів про складнощі, які виникають під час надання соціальної допомоги. За його словами, багато ветеранів мають обмежене уявлення про те, куди звертатися за соціальною допомогою: *«Ветерани не знають, де шукати допомогу, і часто стикаються з низьким рівнем інформованості про доступні послуги. Вони не завжди можуть отримати необхідну підтримку через бюрократичні бар'єри та відсутність належної комунікації між державними структурами».*

Особливу увагу було приділено важливості реабілітації ветеранів після бойових дій. «Ведмідь» зазначив, що фізична та психологічна реабілітація ветеранів є важливою складовою соціального захисту, проте існують значні

проблеми в цій сфері, а саме: *«Немає достатнього рівня психологічної підтримки для учасників бойових дій. Вони часто не знають, куди звертатися за допомогою, і не завжди можуть отримати її вчасно. Це часто призводить до того, що ветерани не отримують належного відновлення і, як наслідок, стають вразливими до різних соціальних проблем».*

Інтерв'ю засвідчує труднощі, з якими стикаються ветерани при поверненні до цивільного життя, і підкреслює важливість розвитку системи соціального захисту для цієї категорії громадян. Як зазначив сам учасник бойових дій : *«Соціальний захист повинен бути доступним та своєчасним. Ветерани повинні мати змогу отримати допомогу в будь-який момент, і це повинно бути простим та зрозумілим процесом».*

Для покращення ситуації необхідно забезпечити більш ефективну комунікацію між органами влади, державними/комунальними установами та громадськими організаціями, полегшити доступ УБД до соціальних послуг.

Висновки до розділу 2

Отже, правова база соціального захисту учасників бойових дій в Україні є достатньо розвиненою: вона включає Конституцію України, Закони України, зокрема «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», інших нормативно-правових актів, а також численні постанови Кабінету Міністрів та накази відповідних міністерств. Законодавство передбачає широкий спектр пільг, гарантій та компенсацій.

Реальний стан забезпечення соціального захисту залишається фрагментарним та нерівномірним. На практиці ветерани часто зіштовхуються з такими викликами: труднощі з оформленням статусу учасника бойових дій; обмежений доступ до безоплатної медичної та психологічної допомоги; тривалі черги на отримання житла або компенсацій; недостатній рівень підтримки при працевлаштуванні та перекваліфікації; відсутність механізмів ефективною координації між державними структурами; бюрократизація процедури отримання пільг та виплат; недостатній рівень міжвідомчої

взаємодії, що призводить до дублювання або втрати даних; низька якість психологічної та соціальної реабілітації.

Аналіз показав, що існуюча модель соціального захисту зосереджена переважно на матеріальних пільгах, але не охоплює в повному обсязі особисті потреби учасників бойвих дій, а відтак не враховує сучасних соціальних викликів. Після інтерв'ю з учасником бойових дій, з'ясовано, що необізнанність УБД про соціальний захист є перешкодою для користування соціальними послугами, що пропонують зараз соціальні служби.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід соціального захисту учасників бойових дій

Відсутність належного національного досвіду у сфері подолання наслідків збройних конфліктів для учасників бойових дій обумовлює необхідність наукового осмислення механізмів соціального забезпечення ветеранів. Вивчення міжнародної практики може стати підґрунтям для вдосконалення української моделі соціального захисту з урахуванням внутрішніх економічних, політичних та соціальних обставин. У цьому контексті адаптація успішних міжнародних практик може відіграти ключову роль у формуванні ефективної системи захисту прав та інтересів ветеранів в Україні.

У деяких зарубіжних країнах накопичено багатий досвід соціального захисту ветеранів бойових дій, який поєднується з високою організованістю ветеранських рухів, що змушує суспільство та державу звертати увагу на проблеми цієї категорії громадян. Підтвердженням цього є створення спеціальних установ у структурі державних органів виконавчої влади. Міжнародна практика свідчить про наявність у багатьох країн потужної фінансової підтримки з боку недержавних соціальних фондів, а саме благодійних фондів, венчурних фондів та міжнародних фондів.

Сполучені Штати Америки та Великобританія відносяться до країн, які досягли високого рівня соціального захисту ветеранів та здатні забезпечувати конкурентоспроможність військової служби, вони мають ефективні нормативно-правові, організаційні, фінансові, інформаційні, комунікативні та інші механізми, які змінюються й удосконалюються відповідно до мінливих умов життя і внутрішньої ситуації в країні та світі.

У США у складі органів виконавчої влади питаннями соціального захисту прав та інтересів ветеранів бойових дій займається Міністерство у справах ветеранів. Варто відзначити, що окремого закону, який визначає соціально-правовий захист ветеранів на зразок Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», у США немає.

До основних напрямів діяльності Міністерства у справах ветеранів США належить: пенсійне забезпечення, страхування життя, професійна реабілітація та зайнятість, медична реабілітація та догляд, оформлення іпотечних кредитів (позики на житло), інші пільги та допомоги (при втраті працездатності, втраті годувальника, виплати при похованні та ін.). Допомога та пільги ветеранам війни надаються в матеріальній (виплати допомоги по інвалідності, з безробіття, пільги на медичне обслуговування, страхування життя, надання кредитів та позик і інші виплати) і нематеріальній (отримання освіти та працевлаштування, надання психотерапевтичної допомоги, організація похорону та ін.) формах. Зазначені види матеріального забезпечення затверджуються конгресом США та можуть змінюватися у зв'язку з інфляцією.

Законодавство США передбачає: житлові пільги, спеціальні кредити та податкові знижки; програми медичного обслуговування, зокрема лікування ПТСР (посттравматичного стресового розладу); освітні пільги та можливості для працевлаштування; допомогу з отриманням спеціальних навичок для повернення до цивільного життя.

У США реалізується понад 100 федеральних і відомчих програм за такими напрямками: інформаційне забезпечення ветеранів (Мережа ветеранів), пільгове забезпечення сімей ветеранів, кар'єра та зайнятість, забезпечення житлом та скорочення числа бездомних ветеранів, соціальна реабілітація інвалідів, освіта й навчання, медична допомога, психологічне здоров'я (посттравматичний стресовий розлад), підтримка ветеранських меншин, адаптивні спортивні заходи та ін [7].

У Великій Британії, також сформувалася ефективна система соціального захисту військовослужбовців. Виконавчим державним органом, який відповідає за пенсійне та соціальне забезпечення ветеранів і членів їх сімей, є Міністерство оборони, а саме – підрозділ ветеранів Великобританії. Основна його функція – підтримка та допомога ветеранам, надання пенсійного забезпечення та компенсацій. До складу підрозділу входить Служба захисту ветеранів, яка надає підтримку ветеранам. Крім Міністерства оборони, наданням соціального захисту ветеранам займаються Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти та громадські організації. Основні пільги, які надаються ветеранам: програми компенсації військовослужбовцям, програми пенсійного забезпечення інвалідів війни, програми пенсійного забезпечення вдов та вдовців військовослужбовців, які загинули на війні, програми пенсійного забезпечення учасників бойових дій. Відповідно до програми компенсації військовослужбовцям [7].

В Німеччині виконавчим державним органом, що відповідає за соціальне забезпечення та соціальний захист військовослужбовців – учасників бойових дій, є Міністерство оборони [8]. У ФРН діє ефективна система соціальних гарантій та компенсацій ветеранам військової служби. Систему грошового утримання складають пенсії, соціальні виплати, надбавки та субсидії. Військовослужбовці і члени їх сімей мають право на безкоштовне медичне обслуговування. Ефективно функціонує система соціального страхування військовослужбовців, яка включає обов'язкове медичне страхування, добровільне страхування на тривалу допомогу, сімейне страхування та інші види страхування [7].

Канадська система соціального захисту ветеранів передбачає такі види допомоги: пільги на медичне обслуговування, включаючи послуги для ветеранів з інвалідністю; допомога з пошуком житла; програми професійної реабілітації та перекваліфікації; психологічна підтримка та допомога у випадку психічних травм [48].

Серед особливостей ветеранської підтримки Польщі (яка загалом схожа на ту, яка існує в Україні) – пожиттєве право на щорічну додаткову відпустку у кількості 5 календарних днів; безкоштовне право користування муніципальними спортзалами; дотації на освіту, які включають не лише оплату за здобуття освіти, а й оплату за проїзд до навчального закладу та проживання в місці навчання [48].

В Хорватії сформована ефективна система соціального захисту ветеранів та учасників бойових дій. Основним виконавчим органом, який реалізує політику соціального захисту ветеранів, є Міністерство у справах ветеранів Республіки Хорватії. Ветеран війни має право на: обов'язкове медичне страхування; пенсійне забезпечення (право на пенсію за віком, право на отримання пенсії з інвалідності, право на мінімальну пенсію, право на сімейну пенсію тощо); допомогу по інвалідності; отримання допомоги внаслідок втрати члена сім'ї; допомогу на дітей; працю; житло; психологічну підтримку; на отримання частки у Хорватському фонді ветеранів війни та членів їхніх сімей та інші права [8].

У Франції сформовано дієву систему соціального захисту УБД. Військовослужбовцям Франції, які беруть участь у бойових операціях, надається високий рівень грошового забезпечення та соціального захисту. Виконавчим органом, що реалізує політику соціального захисту УБД, є Міністерство збройних сил. Основні напрями соціального захисту УБД: пенсійне забезпечення; охорона здоров'я; консультативна та правова допомога; грошове забезпечення; професійна адаптація; вирішення житлових питань та підтримка членів сім'ї військовослужбовців. Особливу увагу уряд Франції приділяє професійній адаптації УБД після звільнення зі служби. Процес адаптації звільнених військових передбачений, фінансується та контролюється Міністерством збройних сил. Гарантії адаптації поширюються на всі категорії військовослужбовців незалежно від вислуги. Колишнім військовослужбовцям гарантується можливість зарахування в резерв посад цивільної служби в публічно-правових установах та організаціях [8].

3.2 Недержавні організації як суб'єкти соціального захисту учасників бойових дій

Недержавні ініціативи та організації відіграють важливу роль у підтримці учасників бойових дій, доповнюючи та розширюючи державні програми. Благодійні фонди, громадські організації та волонтерські рухи надають різноманітну допомогу, яка включає психологічну підтримку, юридичний супровід, реабілітаційні програми, освітні ініціативи, а також матеріальну допомогу ветеранам і їхнім сім'ям.

Громадська організація «Центр зайнятості вільних людей» реалізує проєкт «Воїну – гідна праця». Центр зайнятості вільних людей – громадська ініціатива, покликана сприяти працевлаштуванню та соціальній реабілітації громадян України, які у зв'язку з військовими діями та складною економічною ситуацією втратили роботу і потребують допомоги [44]. У базі даних «Центру зайнятості вільних людей» – небайдужі громадяни, які шукають спосіб повернутися в русло мирного життя, небайдужі компанії, підприємці та організації, готові допомогти в працевлаштуванні тим, хто сьогодні цього потребує найбільше. Проєкт «Воїну – гідна праця» сприяє соціальній адаптації ветеранів війни через допомогу в працевлаштуванні, навчанні та перекваліфікації.

Громадські організації часто забезпечують психологічну та психосоціальну підтримку, орієнтуючись на подолання наслідків посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та адаптацію до мирного життя. Вони створюють програми групової підтримки, проводять тренінги для учасників бойових дій та їхніх сімей, організовують майстер-класи та заняття, спрямовані на подолання стресу. Зокрема, психологічні консультації безоплатно можна в «Veteran Hub» телефоном чи онлайн, в громадській організації «Вільний вибір», яка була створена у 2015 році з ініціативи двох

волонтерів-психологів, які хотіли надавати психологічну допомогу ветеранам війни, їхнім родинам та вимушено переміщеним особам [1].

Психологічну допомогу ветеранам також надає громадська організація «Побратими». З 2015 року «Побратими» постійно проводять навчальні терапевтичні тренінги з подолання шоку, травми та попередження ПТСР у системі тілесно-орієнтованої терапії Bodydynamic та за принципом «рівний – рівному». Принцип «рівний – рівному» – це процес роботи ветеранів з ветеранами, можливість поділитися досвідом та разом знайти вирішення життєвих ситуацій. Цей інструмент дозволяє працювати з власним пережитим досвідом у поверненні до мирного життя [1].

Громадська організація «Блакитний птах» проводить індивідуальні психосоціальні консультації для колишніх військовополонених та їхніх родин. «Блакитний птах» може розпочати роботу над справою з моменту незаконного викрадення людини, а також підключитися до її ведення на будь-якій стадії: від подання заяв про викрадення до проведення комплексної роботи після звільнення з полону [1].

Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні за фінансової підтримки Посольства Великої Британії в Україні ініціювали створення пілотних мобільних бригад соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій та членам їхніх родин за принципом «рівний – рівному» [16].

Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій в УБД/ООС та членам їхніх родин (далі – мобільна бригада) – це команда спеціалістів, які надають екстрену та планову соціально-психологічну допомогу учасникам бойових дій в та членам їхніх родин шляхом реагування на проблеми з реінтеграцією до мирного життя, надання психологічної допомоги та здійснення подальшого соціального супроводу. Особливість мобільних бригад соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій, – наявність у команді саме консультанта з реінтеграції, який брав участь у бойових діях та пройшов комплексну психологічну реабілітацію.

При Центрі психічного здоров'я і психосоціального супроводу НаУКМА (програма СЕТА) працює національна гаряча лінія психічного здоров'я Life Line Ukraine лексної роботи після звільнення з полону [1].

Багато благодійних фондів спеціалізуються на медичній та реабілітаційній допомозі ветеранам, які отримали поранення. Вони фінансують закупівлю спеціалізованого обладнання, організують медичні процедури та реабілітаційні програми як в Україні, так і за кордоном. Деякі організації сприяють відновленню функцій тіла після тяжких травм або організують протезування та адаптацію до нового способу життя.

Важлива роль належить волонтерським ініціативам та фондам. До 2024 року волонтерство стало системним, пронизало всі верстви населення, бізнес.

Серед питань, які вирішують волонтери (як самостійні одиниці, так і в складі організацій) своєю діяльністю є [1]:

- забезпечення Сил оборони амуніцією, транспортом, оптикою, медициною, а також невійськовими предметами (їжа, засоби гігієни, матеріали для бліндажів і місць постійного перебування тощо);
- фізична, психологічна, медична реабілітація поранених військових та їхніх сімей;
- медичні мобільні команди на прифронтових територіях (безкоштовно для військових та цивільних, що перебувають там);
- евакуація з небезпечних місць і допомога переселенцям;
- евакуація поранених військових з місць бойових дій та медична стабілізація;
- створення безбар'єрності у шпиталях та містах (з'явилась велика кількість травмованих військових та цивільних, які не в змозі повноцінно користуватись простором для своїх потреб);
- виготовлення маскуванню, адаптивного одягу, збір аптечок тощо;
- розробка «убивачок» для окупантів (великий фокус наразі на дронах та антидронних засобах, 3D-друк для дронів тощо);
- донорство крові;

- пошук загиблих;
- допомога геріатричним пансіонатам і самотнім людям поважного віку;
- забезпечення цивільних одягом, їжею, ліками, речами найпершої потреби;
- порятунок покинутих тварин та стерилізація безпритульних тварин на прифронтових територіях;
- інформаційна підтримка;
- захист архітектурної спадщини та природи, тобто ті сфери, які зараз не у фокусі уваги та на які позіхають ті, кому хочеться непомітно заробити на загальнонаціональній біді.

Волонтерство існувало в Україні давно, зосереджуючись на розвитку невійськових сфер, але сьогодні, найпомітніша активність добровольців зосереджена саме на забезпеченні потреб української армії та постраждалих наших громадян від війни. Співпраця між державними органами, благодійними фондами, громадськими організаціями та волонтерами дозволяє ефективніше реагувати на виклики, які стоять перед учасниками бойових дій та їхніми сім'ями, допомагаючи їм повернутися до мирного життя.

3.3. Пропозиції для удосконалення соціального захисту учасників бойових дій в Україні

Система соціального захисту учасників бойових дій (УБД) в Україні є надзвичайно актуальним питанням, особливо в умовах триваючої збройної агресії. Попри наявність нормативно-правової бази, що передбачає широкий спектр пільг і гарантій, на практиці часто виникають труднощі з їх реалізацією, нерівномірним доступом до послуг, а також відсутністю комплексного підходу до потреб ветеранів. У цьому контексті необхідно розробити та впровадити конкретні заходи щодо вдосконалення існуючої системи соціального захисту УБД.

Пропоновані нижче кроки спрямовані на створення не просто пакету пільг, а цілісної моделі життєвого супроводу ветерана, заснованої на довірі, прозорості та ефективності.

По-перше, потрібно створити умови для безперервного розвитку учасників бойових дій: надавати можливості для отримання вищої чи другої освіти, проходження курсів перекваліфікації, підвищення кваліфікації, навчання новим професіям, які затребувані на ринку праці. Важливо забезпечити доступ до програм особистісного розвитку, бізнес-курсів, стартап-грантів для відкриття власної справи. Системна підтримка має включати також менторські програми, адаптаційні проекти, психологічну допомогу на всіх етапах повернення до мирного життя.

По-друге, варто розвивати не лише центри підтримки та групові заняття, а й впроваджувати індивідуальні програми допомоги. Можна запровадити систему видачі купонів, квитків, сертифікатів на проходження курсів чи програм реабілітації, які відповідали б особистим потребам та бажанням кожного військового. Важливо, щоб такі програми повністю фінансувалися державою, а працівники соціальної сфери отримували відповідну мотивацію за свою важливу роботу.

Впровадження персонального супроводу ветерана через «ветеранського консультанта»/ помічника ветерана у кожній громаді. У більшості ветеранів виникають складнощі з орієнтацією в системі пільг, реабілітацій, працевлаштування. Для їхньої допомоги пропонується створити в кожній об'єднаній територіальній громаді (ОТГ) посаду «ветеранського консультанта», який супроводжуватиме конкретного учасника бойових дій протягом усього післяслужбового періоду, що дозволить персоналізувати підхід до ветеранів, враховуючи їх вік, стан здоров'я, освіту, місце проживання.

Створення державних платформ, які сприяють доступу до всіх послуг учасників бойових дій, ліквідуючи тим самим залежність ветерана від паперової бюрократії. Така платформа має включати:

- електронну “ветеранську карту” (QR-код або ID);
- доступ до індивідуального кабінету з даними про пільги, статуси, реєстрацію в чергах;
- інструменти для подачі заявок онлайн (на житло, курси, допомогу);
- онлайн-консультації юриста, психолога, медика;
- розділ з вакансіями та бізнес-можливостями для ветеранів;
- розділ із мікроосвітою (відеоуроки, сертифіковані курси, ПТУ, коледжі).

Проведення щорічного «ветеранського аудиту» стану життя учасників бойвих дій. Це може бути онлайн-опитування, яке кожен ветеран проходить раз на рік (анонімно або під своїм ID); автоматичне формування рекомендацій для місцевих служб; оцінки за критеріями: житло, здоров'я, психологічний стан, працевлаштування, рівень доходу. Результати аудиту формуватимуть національну карту ветеранських потреб і сприятимуть більш раціональному розподілу бюджетних коштів.

Запуск державної програми «Ветеран – своя справа» з фінансуванням бізнес-ідей. Замість пасивного надання пільг варто інвестувати у самозайнятність ветеранів. Пропонується щорічно проводити відбір бізнес-ідей ветеранів на конкурсній основі з подальшим фінансуванням кращих проєктів, що сприятиме зменшенню безробіття серед ветеранів.

Створення «соціальних квартир ветерана» – на перехідний період створити тимчасові соціальні квартири, у яких можна проживати до 1 року після демобілізації з урахуванням наступних особливостей: квартири у державній або муніципальній власності, спрощена процедура заселення, супровід соціального працівника, можливість проживання із сім'єю підтримка з подальшим пошуком постійного житла.

Запровадження системи «ветеранського бюджету участі» у громадах – пропонується щорічно з місцевих бюджетів виділяти окрему суму на ветеранські ініціативи, які обираються самими учасниками бойових дій шляхом голосування (облаштування центрів дозвілля, створення спортивних

секцій для ветеранів, навчальні табори або дитячі табори для дітей ветеранів тощо.

Висновки до розділу 3

Таким чином, міжнародний досвід (зокрема США, Канади, Великої Британії) засвідчує, що ефективна система соціального захисту ветеранів ґрунтується на принципах: комплексної підтримки (охоплення медичних, психологічних, освітніх, трудових потреб); довготривалої постслужбової опіки; участі самих ветеранів у формуванні політик; партнерства держави та громадянського сектору; цифровізації сервісів; пріоритету реабілітації та реінтеграції, а не лише виплат і пільг. Цей досвід може бути адаптований до українських реалій через створення багаторівневої системи підтримки з акцентом на соціальну інтеграцію, самореалізацію та активну участь ветеранів у громадському житті.

Недержавні організації та волонтерські ініціативи в Україні вже виконують важливу роль у соціальному супроводі учасників бойових дій, зокрема: організовують психологічну допомогу, реабілітаційні табори, спортивні та творчі програми; допомагають з юридичним супроводом і працевлаштуванням; реалізують освітні та менторські програми для ветеранів; проводять інформаційні кампанії щодо прав УБД. Їх потенціал варто інституціоналізувати та підтримати на державному рівні через грантову підтримку, податкові пільги, включення в розробку соціальних програм.

Розроблені пропозиції для удосконалення соціального захисту учасників бойових дій в Україні формують модель довгострокової підтримки, адаптації та розвитку. Вони спрямовані не лише на вирішення точкових проблем, а на створення системи, в якій ветерани-учасники бойових дій мають перспективу особистого розвитку та внеску у відновлення країни.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі було з'ясовано сучасний стан та проблеми соціального захисту учасників бойових дій в Україні, що дало підстави для розроблення пропозиції щодо його вдосконалення.

1) На основі аналізу теоретичних підходів визначено соціальний захист як комплекс заходів, спрямованих на забезпечення гарантованого рівня матеріального, медичного, психологічного, правового та інформаційного забезпечення осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах. В Україні система соціального захисту складається з трьох основних складових: соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальна допомога.

2) Учасники бойових дій належать до категорії осіб, які мають особливу соціальну вразливість, що зумовлює необхідність створення для них спеціальних механізмів соціального захисту. Систематизація підходів дозволила визначити наступні категорії учасників бойових дій: військовослужбовці регулярних частин ЗСУ; добровольці, особи, які брали участь у бойових діях у складі різних формувань; співробітники правоохоронних органів, які виконували бойові завдання в умовах збройного конфлікту; медичні працівники, капелани, волонтери, які здійснювали свою діяльність у районах ведення бойових дій та забезпечували підтримку військовослужбовців; працівники підприємств, установ та організацій, які безпосередньо залучалися до забезпечення обороноздатності країни в зоні бойових дій або у прифронтових регіонах.

3) До ключових складових соціального захисту УБД належать: забезпечення житлом; медичне обслуговування; психологічна реабілітація; пенсійне та грошове забезпечення; сприяння працевлаштуванню та професійній адаптації; соціальна допомога, пільги, доступ до освіти, юридичних послуг тощо. Ефективна система соціального захисту учасників бойових дій можлива при застосуванні комплексного підходу, врахування

особистісних потреб ветеранів та забезпечення підтримки та супроводу на всіх етапах післявоєнної адаптації.

4) Характеристика соціальної роботи як складової соціального захисту учасників бойових дій дала підстави стверджувати, що вона передбачає надання комплексної соціальної підтримки та охоплює основні види соціальних послуг: психологічні, соціальні, медичні/фізичні, працевлаштування. Ці види соціальних послуг можуть поєднуватися між собою, утворюючи змішані форми, зокрема: соціально-психологічну, етико-психологічну, медико-психологічну, професійно-психологічну тощо. Соціальні працівники відіграють ключову роль у налагодженні комунікації між ветеранами, державою, медичними та реабілітаційними установами, а також сприяють збереженню соціальних зв'язків та подоланню ізоляції, депресії, соціального виключення.

5) Аналіз правових основ соціального захисту учасників бойових дій засвідчив наявність розвиненої нормативно-правової бази, яка визначає механізми надання пільг, гарантій і підтримки для цієї категорії громадян. Водночас виявлено певні прогалини й недоліки, пов'язані з неоднозначним тлумаченням статусу деяких учасників бойових дій, зокрема добровольців, а також із практичними труднощами у реалізації законодавчих норм. Це вказує на потребу подальшого вдосконалення правового регулювання з урахуванням змін у характері сучасних воєнних конфліктів, нових форм участі у захисті держави та необхідності комплексного підходу до соціальної підтримки не лише військових, але й членів їхніх родин.

6) З'ясовано, що сучасний стан соціального захисту УБД має позитивні та негативні риси. Попри постійне зростання соціальних видатків з Державного бюджету України на соціальний захист ветеранів упродовж останніх десяти років, забезпечення соціального захисту УБД в Україні є недостатнім, залишається фрагментарним та нерівномірним.

7) Серед виявлених основних проблем забезпечення соціального захисту учасників бойових дій в Україні можна визначити наступні: найчастіше,

ветерани часто зіштовхуються з труднощами в оформленні статусу учасника бойвих дій; існує обмежений доступ до безоплатної медичної та психологічної допомоги; тривалі черги на отримання житла або компенсацій; недостатній рівень підтримки при працевлаштуванні та перекваліфікації; відсутній механізмів ефективної координації між державними структурами; бюрократизацію процедури отримання пільг та виплат; недостатній рівень міжвідомчої взаємодії, що призводить до дублювання або втрати даних; низька якість психологічної та соціальної реабілітації. Існуюча модель соціального захисту зосереджена переважно на матеріальних пільгах, але не охоплює в повному обсязі особисті потреби учасників бойвих дій, а відтак не враховує сучасних соціальних викликів.

8) На підставі аналізу міжнародного досвіду соціального захисту учасників бойових дій (зокрема США, Хорватії, Німеччини, Великої Британії) можна бачити високий рівень розвитку державної політики цих країн, спрямований на забезпечення соціального захисту ветеранів війни. Заходи відповідного спрямування охоплюють майже всі аспекти життєдіяльності УБД, у тому числі, охорону здоров'я, освіту, зайнятість, матеріальне забезпечення та забезпечення житлом. На прикладі цих країн, для України, необхідно створення комплексної національної системи соціальної підтримки й домого учасникам бойвих дій, обмін досвідом та залучення до міжнародних проектів.

9) Розроблені пропозиції для удосконалення соціального захисту учасників бойових дій в Україні формують модель довгострокової підтримки, адаптації та розвитку. Вони спрямовані не лише на вирішення точкових проблем, а й на створення системи, в якій ветерани-учасники бойових дій мають перспективу особистого розвитку та внеску у відновлення країни. Застосування комплексного підходу до соціального захисту учасників бойових дій в Україні, що враховує індивідуальні та групові потреби УБД, а також взаємодію між державними і недержавними ресурсами; формування моделі довгострокової соціальної підтримки, соціальної адаптації та

реінтеграції УБД сприятиме підвищенню якості життя ветеранів і їхній успішній реінтеграції в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. URL: https://rada.info/upload/users_files/04349277/4b0d949186c21d37cd4db498a951cd65.pdf
2. Базилевич В. Д. Державні фінанси: навч. посіб. / за заг. ред. В.Д.Базилевича. Київ : Атіка, 2002. 128 с.
3. Берездецька Л. Особливості користування державними програмами демобілізованими учасниками АТО в українському суспільстві. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2016. Вип. 1/2(29–30). С.30–38.
4. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України.* 2000. № 4. С. 36.
5. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12237/1/Aref_Bryndikov.pdf].
6. Буряк О. О. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні. *Зб. наук. пр. Харківського університету Повітряних Сил.* 2015. №2. С.176-181, DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2015_2_39
7. Гетьман Є. А., Шевердіна В. І. Формування системи соціального захисту ветеранів війни: досвід Сполучених Штатів Америки та Великобританії. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2024. Том 31. № 2. С. 207–217. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2024-31-2-207>
8. Гордієнко Є.П. Світовий досвід формування та реалізації політики соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія : Державне*

управління. 2020. № 1. С. 86-94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2020_1_13

9. Гордієнко Є. П., Статівка Н. В. Соціально-економічне забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник НУЦЗ України. Серія «Державне управління»*. 2021. № 1 (14). С. 208–218.

10. Гульбс О., Кобець О. Психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. № 3 (47). С. 12–15. DOI : <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.47.12-15>

11. Дідик Н. Ф. Соціально-психологічна підтримка членів родин військовослужбовців як чинник впливу на морально-психологічний стан бійця під час виконання завдань у зоні АТО. *Український психологічний журнал*. 2018. №1 (7). С.41-57.

12. Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: погляди військових та цивільних громадян. Результати комплексного дослідження. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/social-group-discr/>

13. Дуля А., Спіріна Т. До питання реабілітації учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 1. С.38-43, DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.6>

14. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

15. Єпіфанов А. О. Бюджет і фінансова політика України : навч. посіб. Київ : Наук. думка, 1997. 303 с.

16. Журба І., Якушев О., Тернова Л., Самара Н., Присяженко Ю. Основні напрямки та підходи щодо соціальної реабілітації учасників бойових дій в сучасних збройних конфліктах. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 4. С. 78-86. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.11>

17. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей. Дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), жовтень 2019 року. URL: http://ukraine.iom.int/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf (дата звернення: 03.11.2021)

18. Звіт за результатами дослідження ефективності пілотних мобільних бригад соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій в АТО/ООС та членам їх родин. UNFPA Ukraine. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/MTs_research (дата звернення: 26.07.2021).

19. Клименко О, Чепурко Г. Проблеми соціальної адаптації ветеранів в Україні. URL : https://isnasu.org.ua/popsci/010_Klymenko_Chepurko_-_Problemy_veteraniv.php

20. Кондратенко О.О. Міжнародний досвід щодо забезпечення державою соціальної захищеності ветеранів війни. *Держава та регіони. Сер. Держ. упр.* 2018. 1. С. 102-106.

21. Конституція України: зі змінами та доповненнями: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.] *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

22. Колосок, А., Цимбалюк, І. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas.* 2024. № 3. С.187-196, DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26>

23. Кокоячук Ю., Криницька І. Суспільно орієнтоване навчання під час підготовки фахівців соціальної роботи (на прикладі створення asset-карти). *Social work and education.* 2021. № 8 (1). С.51-65.

24. Колесніченко О. С. Методика «Оцінки травматичності бойового досвіду» у військовослужбовців-учасників бойових дій. *Український психологічний журнал.* 2018. № 3. С.78-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2018_3_8.

25. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2. С. 61-71. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/srso_2021_2_9.

26. Лукашенко М.Ю. Актуальні напрями психосоціальної роботи з учасниками бойових дій: зарубіжний досвід. *Юридична психологія*. 2018. № 2. С. 48-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2018_2_6

27. Макаренко С. С. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Psychological Journal*. 2018. Т. 13. № 3. С. 89-90.

28. Митько Я. В. Поняття та особливості соціального захисту учасників бойових дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. Вип. 40. Т. 3. С. 39–43.

29. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки*. 2003. Т. 21. С. 41-44.

30. Назаренко І. І., Якимець В. М., Печиборщ В. П., Слабкий Г. О., Іванов В. І., Поліщук А. О. Проблемні питання психологічної реабілітації ветеранів учасників антитерористичної операції та військовослужбовців операції об'єднаних сил в Україні (аналітичний огляд літератури). Україна. *Здоров'я нації*. 2019. № 1. С. 48–58.

31. Наливайко, І. О. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № (2). С. 21-28. DOI : https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.3_4.

32. Підлипна Р. П. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2015. № 1(1). С. 16-22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2015_1\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2015_1(1)_4).

33. Пінчук Р. С., Письменна О. П. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 83. С. 175–183. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i83.130>

34. Прієшкіна О. В. Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи. *Наукові записки НаУКМА. Сер.Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 109-114.
35. Психологічна реабілітація. *Міністерство у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/likuvannya-ta-reabilitaciya/derzhavna-programa-psihologichnoyi-reabilitaciyi> (дата звернення: 04.11.2021).
36. Проєкт «Норвегія - Україна». Міжнародний фонд соціальної адаптації. URL: <https://ifsa.kiev.ua/proekt-ukraina---norvegiya/> (дата звернення: 04.11.2021).
37. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 23.10.2024)
38. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Ред. від 01.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 14.10.2024)
39. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо статусу осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» : Закон України від 07.04.2015 р. № 291-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 37. 45 с.
40. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 19.12.2017 р.№ 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
41. Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 01.01.2025 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
42. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.04.2024 №175-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text>

43. .Постанова КМУ № 1175 від 27 грудня 2018 р. «Деякі питання Міністерства у справах ветеранів»
44. Про Центр зайнятості вільних людей. Центр зайнятості вільних людей. URL: <http://www.czvl.org.ua/blog/about/> (дата звернення: 04.11.2021). 78
Про проєкт «Воїну гідна праця». Центр зайнятості вільних людей. URL: <http://www.czvl.org.ua/blog/work4warrior/> (дата звернення: 04.11.2021).
45. Савка В. Особливості соціального захисту учасників бойових дій в країні. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип. 5 С.125–130. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.18>
46. Semigina T., Kachmaryk A., Karagodina O. Analysing Social Needs of the Ukrainian Ex-Combatants: Looking on the Lived Experience. *Traektoriâ Nauki= Path of Science*. 2021. Vol. 7. № 6. С. 3001–3011. DOI : <http://dx.doi.org/10.22178/pos.71-4>
47. Сіренко В.Ф., Оніщенко Н.М., Пархоменко Н.М., Тарахонич Т.І. Актуальні проблеми забезпечення і охорони прав людини в Україні. *Правова держава*. 2014. Вип. 25. С. 16–43.
48. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2336>
49. Сичова В.В., Вакуленко С.М. Концептуальні підходи до реінтеграції ветеранів російсько-української війни та їхніх сімей. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2024. Вип. 102. С. 131-143. DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.102.12>
50. Тімофєєва М. І. Сутність соціального захисту населення. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6. С. 169-174.
- 48.Халява В. Політика соціального забезпечення учасників бойових дій у зарубіжних країнах. *Просторовий розвиток*. 2022. № 2. С. 238–245. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2022.2.238-245>

52. Харченко О., Мраморнова О. Проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Сер. : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, 33 теорія, методи.* 2016. Т. 37. С. 115–124. [rg/10.32347/2786-7269.2022.2.238-245](https://doi.org/10.32347/2786-7269.2022.2.238-245)

53. Шевчук П. І. Соціальна політика : навч. посіб. / Шевчук П. І. – Львів : Світ, 2003. – 400 с.

54. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Електронна версія: www.ombudsman.gov.ua.

55. У Міноборони назвали, скільки людей в Україні є учасниками бойових дій. Волинські новини. URL: [https:// www.volynnews.com/news/all/u-minoborony-nazvaly-skilky-liudey-v-ukrayini-ye-uchasnykamy-boyovykh-di/](https://www.volynnews.com/news/all/u-minoborony-nazvaly-skilky-liudey-v-ukrayini-ye-uchasnykamy-boyovykh-di/) (дата звернення: 10.01.2024).

56. Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua>.

Анотація

Бакалаврська робота на тему «Соціальний захист учасників бойових дій в Україні» присвячена дослідженню сучасного стану, особливостей, проблем та перспектив удосконалення системи соціального захисту учасників бойових дій в умовах збройного конфлікту та післявоєнного відновлення. У роботі розкрито сутність поняття «соціальний захист», охарактеризовано нормативно-правову базу, яка регулює права та гарантії учасників бойових дій, проаналізовано категорії осіб, що мають відповідний статус, а також напрями соціальної підтримки, передбачені чинним законодавством.

У дослідженні висвітлено основні форми державної допомоги та соціальних послуг для УБД, здійснено оцінку ефективності реалізації відповідних програм, визначено ключові проблеми, з якими стикаються учасники бойових дій у процесі отримання соціальних гарантій. Особливу увагу приділено діяльності недержавних організацій, волонтерських ініціатив та аналізу міжнародного досвіду соціального захисту ветеранів. На основі проведеного аналізу сформульовано практичні рекомендації щодо удосконалення системи соціального захисту учасників бойових дій, з урахуванням принципів міжвідомчої співпраці, комплексного підходу до реабілітації та адаптації, а також підвищення ефективності державної політики у цій сфері.

У першому розділі роботи викладено теоретико-методологічні засади дослідження соціального захисту учасників бойових дій. У другому розділі проаналізовано сучасний стан та проблеми реалізації соціальних гарантій для УБД в Україні. У третьому розділі, на основі узагальнення емпіричних даних і досвіду інших країн, запропоновано напрямки удосконалення національної системи соціального захисту учасників бойових дій.

Бакалаврська робота містить 61 сторінку.

Ключові слова: соціальний захист, учасники бойових дій (УБД), соціальна підтримка, нормативно-правове забезпечення, післявоєнна адаптація, державна політика, недержавні організації.

Abstract

The bachelor's thesis titled «Social Protection of Combatants in Ukraine» is devoted to the study of the current state, characteristics, problems, and prospects for improving the system of social protection of combatants in the context of armed conflict and post-war recovery. The paper explores the essence of the concept of "social protection," outlines the legal framework regulating the rights and guarantees of combatants, analyzes the categories of individuals granted this status, and examines the key components of social support provided under existing legislation.

The study highlights the main forms of state assistance and social services available to combatants, assesses the effectiveness of relevant programs, and identifies major challenges they face in accessing social guarantees. Special attention is given to the role of non-governmental organizations, volunteer initiatives, and the analysis of international experience in the social protection of veterans. Based on the research findings, practical recommendations have been formulated to improve the national system of social protection for combatants, considering principles of interagency cooperation, a comprehensive approach to rehabilitation and reintegration, and enhanced efficiency of public policy in this field.

The first chapter presents the theoretical and methodological foundations for studying social protection of combatants. The second chapter analyzes the current state and problems in implementing social guarantees for combatants in Ukraine. The third chapter, based on a generalization of empirical data and international practices, proposes directions for improving the national social protection system for combatants.

The bachelor's thesis consists of 61 pages.

Keywords: social protection, combatants, social support, legal framework, post-war reintegration, public policy, non-governmental organizations.